

Prądnik. Prace Muz. Szafera	29	107–112	2019
-----------------------------	----	---------	------

AGATA JIRAK-LESZCZYŃSKA¹, MARTA ŚWITAŁA²,
MICHAŁ LESZCZYŃSKI³

^{1,3}Sąspów, e-mail: ¹agata.jirak@gmail.com

²Katowice

NOWE STANOWISKO ŻOŁNY *MEROPS APIASTER* W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM

New breeding site of European bee-eater *Merops Apiaster* in Lesser Poland Voivodeship

Abstract. In July, a new breeding site of the European bee-eater *Merops apiaster* was found in a small pit on a Cracow-Częstochowa Upland place near to the village of Sułoszowa in an agricultural area. There were three nest holes made by birds in a small sandy pits and only one inhabited. Between 30th of July and 8th of August from 1 to 3 birds were observed – going into the nesthole or searching for prey in flight.

Key words: birds, European bee-eater, distribution, breeding population, new record, S Poland

WSTĘP

Żoła (ryc. 1) jest gatunkiem ciepłolubnym. Jej zwarty areal lęgowy obejmuje południową część Europy. Na północ od tego obszaru występuje ona na rozproszonych stanowiskach. Europejską populację żoły szacuje się na 2,8–5,1 mln par (*BirdLife International* 2019).

W Polsce żoła jest gatunkiem skrajnie nielicznie lęgowym, figuruje w Czerwonej Księdze Zwierząt z kategorią NT (Głowaciński 2001). Gatunek ten gniazduje regularnie od lat 60-tych XX w. W latach 80. XX w. populację szacowano na 10–30 par (Tomiałojć 1990), w kolejnej dekadzie obserwowano wzrost populacji do 20–50 par i 50–80 par, a następnie jej spadek – 20–25 par (Tucker, Heath 1994; Stachyra, Tchórzewski 2000; Głowaciński 2001; Tomiałojć, Stawarczyk 2003). W ciągu ostatnich 10 lat obserwuje się znaczny wzrost liczebności tego gatunku. W latach 2008–2012 gniazdowało w Polsce 130–210 par (Chodkiewicz i in. 2015), a Biuletyn Monitoringu Środowiska uwzględniając lata 2013–2018 szacuje krajową populację na 200–300 par i ocenia trend polskiej populacji żoły na rosnący (Chodkiewicz i in. 2019). Polska populacja żoły znajduje się na granicy zasięgu gatunku. Stałe lęgowiska żoły w Polsce występują głównie na Ziemi Przemyskiej, Lubelszczyźnie i Kielecczyźnie. W pozostałych regionach, w tym na Wyżynie Małopolskiej, gniazduje ona bardzo nielicznie i nieregularnie (Stachyra, Sępioł 2015). W ostatnim

Ryc. 1. Żoła *Merops apiaster*. Fot. Dariusz Świtała

Fig. 1. The European bee-eater *Merops apiaster*. Photo by Dariusz Świtała

10-leciu w centralnej Małopolsce wykazano 10–15 par. Opisane tu stanowiska w większości okazały się jednak efemeryczne. Jednym z etapów dalszego rozszerzania zasięgu jest zasiedlenie Wyżyny Miechowskiej (Kajtoch i in. 2012; dane RDOŚ Kraków).

W Polsce żoła gniazduje w skarpacech powstałych w wyniku działalności człowieka np. w zwirowniach czy piaskowniach, przy śródpolnych drogach i niewysokich miedzach oraz w naturalnych skarpacech rzecznych. Znane są również przypadki gniazdowania w nietypowych miejscach takich jak: płaski grunt, ścianka po głębokim śladzie ciągnika czy wypłukany przez wodę rów, wykopany dół powstały z pozyskania piasku (Stachyra, Sępiół 2015; Stachyra, Kurek 2002; Beuch, Gwóźdź 2015).

Ryc. 2. Gniazdo żolny *Merops apiaster* po lęgach – widoczne po prawej stronie skarpy. Fot. A. Jirak-Leszczyńska

Fig. 2. The European bee-eater's *Merops apiaster* nest hole - visible on the right side of the bank. Photo by A. Jirak-Leszczyńska

Ryc. 3. Środowisko lęgowe żolny *Merops apiaster*. Fot. A. Jirak Leszczyńska

Fig. 3. Nesting habitat of European bee-eater *Merops apiaster*. Photo by A. Jirak-Leszczyńska

OPIS OBSERWACJI

W dniu 30 lipca 2019 r., w krajobrazie rolniczym południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, w Gminie Jerzmanowice-Przegonia, w trakcie prowadzonych obserwacji usłyszano głos żolny (obs. MŚ, AJL). W dniu 3 sierpnia skontrolowano okolicę i znaleziono jedną zajętą norę lęgową w dole powstałym najprawdopodobniej podczas pozyskiwania piasku. Obserwowano wychylającego się z norki młodego osobnika i stwierdzono w pobliżu obecność ptaków dorosłych. Obok znajdowała się mniejsza, niezasiedlona nora (obs. ML, AJL) (ryc. 2). Kolejnej kontroli stanowisk dokonano w godzinach popołudniowych 8 sierpnia. W otworze wlotowym czynnej nory nie stwierdzono już ptaków. Obserwowano natomiast 3 osobniki w locie, prawdopodobnie żerujące.

W trakcie pierwszych kontroli, w pobliżu zlokalizowano kolejne dwa piaszczyste zagłębienia, w tym jedno z niezasiedloną norą. W okresie jesiennym część skarpy z norą zapadła się. Obok znajdował się nowy głęboki dół, powstały w wyniku pozyskania piasku.

Skarpy znajdują się na terenie, w którym dominują suche murawy i zadrzewienia – głównie brzożowe. Ponadto w najbliższej okolicy znajdują się nielegalne wysypiska śmieci.

Po sezonie lęgowym, za pomocą elastycznej taśmy mierniczej, określono położenie, średnicę oraz głębokość nory. Nora lęgowa znajdowała się około 100 cm od podstawy oraz 50 cm od szczytowej krawędzi skarpy. Średnica otworu wynosiła 7 cm, a głębokość korytarza 145 cm.

DYSKUSJA

Rozszerzanie zasięgu żolny w kierunku północnym w Europie tłumaczy się głównie ociepleniem klimatu (Fiedler 2009, *Science for Environment Policy* 2016). Jednak poza warunkami klimatycznymi bardzo istotna dla tych ptaków jest dostępność potencjalnych miejsc lęgowych tj. skarpy – głównie lessowych, piaszczystych rzadziej gliniasto-piaszczysto-żwirowych, w których mogą one wykopać nory lęgowe (Stachyra, Sępioł 2015; Stachyra, Kurek 2002).

Najbliższe dwa czynne stanowiska żolny są oddalone od nowej lokalizacji o około 20 i 40 km w linii prostej i znajdują się na Wyżynie Miechowskiej. W położonym najbliżej, stałym stanowisku, w latach 2012–2018 corocznie stwierdzano co najmniej dwie zajęte nory lęgowe (P. Guzik, W. Guzik, inf. pisemna). Pozostałe najbliższe znane miejsca gniazdowania to Gdów – około 50 km i Koszyce – około 60 km (Kajtoch i in. 2012; dane RDOŚ Kraków). Jest to pierwsze stwierdzenie lęgu żolny na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, wymagające kontroli w kolejnych sezonach lęgowych. Obserwacja 3 ptaków w końcu okresu lęgowego w Gminie Jerzmanowice-Przebinia może świadczyć o wspólnym wylocie całej rodziny na żerowisko (Sępioł i in. 2012). Gniazdowanie żoln w płytkich zagłębieniach, powstałych w wyniku pozyskania piasku, opisano również w województwie śląskim (Beuch, Gwóźdź 2015). Niektóre parametry zasiedlonej nory są zbliżone do danych opisanych dla kolonii żolny na Wyżynie Sandomierskiej. Choć nory były tam wyżej, to otwór wlotowy znajdował się zawsze w przedziale od 30 do 80 cm poniżej szczytowej krawędzi urwiska (Sępioł i in. 2012). W tym przedziale zawiera się również położenie czynnej nory z nowego stanowiska w Gminie Jerzmanowice-Przebinia.

Wnioski praktyczne

Do głównych zagrożeń żolny należy ingerencja człowieka, zarówno niszczenie skarpy np. w wyniku niwelacji terenu, czynnej eksploatacji wyrobisk i zasypywaniu stanowisk przez gruz, odpady i śmieci – jak i niepokojenie w okresie lęgowym przez np. fotoamatorów (Kajtoch i in. 2012; Beuch, Gwóźdź 2015). Wszystkie powyższe zagrożenia są realne na nowym stanowisku. W bliskiej okolicy znajdują się nielegalne wysypiska śmieci. U podstawy skarpy również widoczne są odpady – m.in. stare urządzenia RTV, miejsca po palonych ogniskach a w sąsiedztwie liczne ślady opon (ryc. 3). Stąd stanowisko żolny potencjalnie może stać się kolejnym miejscem składowania odpadów. Powstałe doły mogą być również pogłębiane w wyniku dalszego pozyskania piasku. Powyższe stanowisko wymaga kontroli w kolejnych sezonach lęgowych. Nielegalne wysypiska śmieci powinny zostać zgłoszone do miejscowego Urzędu Gminy, który mógłby kontrolować i egzekwować właściwą gospodarkę odpadami. W przypadku utraty omawianego siedliska, można próbować odtworzyć skarpy wzorem działań z województwa śląskiego. W powiecie

tarnogórskim, po porzuceniu przez żolny zasypanego gruzem dołu, uzyskano zezwolenie właściciela działki i odtworzono płytkie zagłębienia, które następnie zostały zasiedlone przez ptaki (Beuch, Gwóźdź 2015).

Podziękowania

Dziękujemy Panom Piotrowi Guzikowi i Wojciechowi Guzikowi za udostępnienie danych o kolonii żolny na Wyżynie Miechowskiej oraz Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Krakowie za udostępnienie informacji o stanowiskach tego gatunku w woj. małopolskim. Panu Dariuszowi Świtale dziękujemy za przekazanie zdjęcia żolny na potrzeby niniejszej publikacji.

PIŚMIENNICTWO

Beuch S., Gwóźdź R. 2015. *Odtwarzanie skarpi lęgowych dla żoln Merops apiaster w powiecie tarnogórskim (województwo śląskie) w latach 2013–2015*. „Ptaki Śląska”, 22: 250–254.

BirdLife International (2019) *Species factsheet: Merops apiaster*. Downloaded from <http://www.birdlife.org> on 15/12/2019

Chodkiewicz T., Chylarecki P., Sikora A., Wardecki Ł., Bobrek R., Neubauer G., Marchowski D., Dmoch A., Kuczyński L. 2019. *Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013-2018: stan, zmiany, zagrożenia*. „Biuletyn Monitoringu Przyrody” 20: 1–80.

Chodkiewicz T., Kuczyński L., Sikora A., Chylarecki P., Neubauer G., Ławicki Ł., Stawarczyk T. 2015. *Ocena liczebności ptaków lęgowych w Polsce w latach 2008–2012*. „Ornis Pol.” 56: 149–189.

Fiedler W. 2009. *Bird Ecology as an Indicator of Climate and Global Change*, [w:] *Climate Change: Observed impacts on Planet Earth*, red. T. M. Letcher The Netherlands, s. 181–195.

Głowaciński Z. (red.). 2001. *Polska Czerwona Księga Zwierząt*. PWRiL, Warszawa.

Kajtoch Ł., Mazgaj S., Pasierb K., Kata M. *Występowanie żolny Merops apiaster w centralnej części województwa małopolskiego w latach 2008-2012*. „Naturalia” 1: 87–95.

Sępioł B., Dudzik K., Mandziak M. 2012. *Populacja lęgowa żolny Merops apiaster na Wyżynie Sandomierskiej w latach 2001–2012*. „Naturalia” 1: 71–86.

Stachyra P., Sępioł B. 2015. *Żolna Merops apiaster*, [w:] *Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny*, red. P. Chylarecki, A. Sikora, Z. Cenian, T. Chodkiewicz. Wyd. 2, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. Warszawa, s. 525–529.

Stachyra P., Tchórzewski M. 2000. *Stan populacji i ochrona żolny Merops apiaster w Polsce w końcu XX wieku* [w:] *XXIX Międzynarod. Seminarium Kół Naukowych*, Wyd. Uniw. Warmińsko-Mazurskiego. Olsztyn, s. 205–212.

Tomiałojć L. 1990. *Ptaki Polski: rozmieszczenie i liczebność*, PWN. Warszawa.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. PTTP „pro Natura”. Wrocław, s. 495–497.

Tucker G.M., Heath M.F. (red) 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. BirdLife International (Birdlife Conservation, Ser. No. 3). Cambridge UK, 600 s.

Inicjały użyte w tekście:

AJL – Agata Jirak-Leszczyńska

ML – Michał Leszczyński

MŚ – Marta Świtale

SUMMARY

The article presents new record of breeding European bee-eater in Cracow-Częstochowa Upland (S Poland) in Lesser Poland Voivodeship. In July a new breeding site of the European bee-eater *Merops apiaster* was found in a small pit on a Cracow-Częstochowa Upland place near to the village of Sułoszowa in an agricultural area. Three nesting holes were found in small sandy pits and only one was inhabited. In the area of the sand bank there was rubbish. Between 30th of July and 8th of August from 1 to 3 birds were observed – going into the burrow or searching for prey in flight. The inhabited burrow was measured in the non-breeding season. The nest hole was situated 1 metres high from the bottom of the pit and 0,5 meters below the top. The diameter of the nest hole was 6,5 cm and its length – 145 cm. The main threats for this species in new site are: devastation of slopes, burying sand pits by rubbish and disturbing the birds during breeding season by amateur photographers. As it is a newly found place, it will have to be checked in the upcoming years to confirm whether it has been just an ephemeral site.